

Г. О. Кисленко

ЛОКАЛЬНІ ТА МІЖРЕГІОНАЛЬНІ ТИПИ НАМИСТИН З ЖІНОЧИХ ПІЗНЬОСАРМАТСЬКИХ ПОХОВАНЬ СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКОГО СТЕПУ

Аналіз розповсюдження типів намистин з жіночих пізньосарматських поховань східноєвропейського степу уможливив виокремити локальні та міжрегіональні маркери поховань, а також визначити їхню хронологічну позицію.

Ключові слова: східноєвропейські степи, пізньосарматська культура, жіночі поховання, намистини, типи, маркери.

ВСТУП

Найчисельнішою категорією знахідок серед поховального начиння у жіночих пізньосарматських похованнях є намистини. Попри масовість і стандартизованість цих виробів, їхній потенціал як надійного маркера у часовому і просторовому розумінні досі повністю не розкрито. Одним з перспективних напрямів є виявлення географічних зон поширення певних типів намистин, тобто виокремлення локальних і міжрегіональних типів, іншими словами, таких, що є спільними для всього східноєвропейського степового простору чи певних його регіонів.

ДЖЕРЕЛА

Для достовірності картини враховані поховання з повним інвентарним набором, позаяк через пограбування або руйнацію якась частина речей могла зникнути. Виходячи з цього, обрано такі критерії відбору поховань, залучених до дослідження: 1) поховання здійснене за пізньосарматським поховальним обрядом і містило характерний для пізньосарматської культури поховальний інвентар; 2) локалізується на території східноєвропейського степу в межах нинішніх Угорщини, Румунії, Республіки Молдова, України та Російської Федера-

© Г. О. КИСЛЕНКО, 2019

ції; 3) непограбоване (давніми чи нинішніми грабіжниками) і незруйноване (гризунами, сільськогосподарською технікою тощо); 4) наявність серед поховального інвентарю надійних хроноіндикаторів; 5) наявність поховального інвентарю намистин. У дослідженому масиві враховано визначення статі антропологами, а також авторами розкопок. У разі відсутності визначення статі поховання визначене як жіноче, орієнтуючись на характерний набір поховального начиння (дзеркала, жіночі металеві прикраси, значна кількість намистин тощо).

Таким чином, джерельну базу дослідження становлять 38 пізньосарматських поховань, що містили загалом понад 7050 намистин (див. додаток).

МЕТОДИКА

Виявлення локальних і міжрегіональних (спільних для всіх чи кількох регіонів) типів намистин здійснено в декілька етапів, за авторською типологічною схемою (Олійник 2017).

Перший етап аналізу зводився до серіації типів намистин і поховань, де їх знайдено (табл. 1), що уможливило виявити інформативні й малоінформативні типи намистин. До малоінформативних (таких, що знайдені лише в одному похованні) відносяться 39 типів, з-поміж яких: три типи безбарвних намистин — Б 2, Б 3 і Б 5; три типи білих намистин — БілК 2, БілК 3 і БілК 5; п'ять типів чорних — ЧорК 4, ЧорК 5, ЧорК 7, ЧорК 8 і ЧорК 9; два типи червоних — ЧерК 2 і ЧерК 8; шість помаранчевих — ПК 3, ПК 5, ПК 6, ПК 7, ПК 10 і ПК 11; 10 типів жовтих — ЖК 2, ЖК 3, ЖК 4, ЖК 5, ЖК 7, ЖК 8, ЖК 9, ЖК 10, ЖК 11 і ЖК 12; чотири типи зелених — ЗК 6, ЗК 7, ЗК 9 і ЗК 12; три типи

блакитних — БлакК 1, БлакК 7 і БлакК 9; три типи синіх — СК 1, СК 3 і СК 12.

Інші 56 типів визнані інформативними, позаяк їх виявлено у двох і більше похованнях. Залежно від місця знахідки ці типи розподілено на локальні та міжрегіональні.

ЛОКАЛЬНІ ТИПИ НАМИСТИН

З-поміж 56 інформативних типів виокремлено локальні — такі, що були знайдені у двох і більше похованнях одного географічного регіону. Їх виявилось 17 (табл. 2). Виділені типи датовані згідно з хронологією поховань, з яких вони походять (табл. 3).

Три типи знайдено тільки на території Дністровсько-Прутського міжріччя, а саме: СК 7 — у похованнях Пашкани п. 1 і Трушень п. 1; ЗК 4 і БлакК 8 — у похованнях Бокани п. 9 і п. 10.

У похованнях Криму виявлено 13 типів намистин, що не трапилися в інших регіонах, а саме: Б 4 (Нейзац склеп 17, п. 1 і 2), БілК 7 (Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1), ЧерК 5 (Нейзац склеп 17, п. 1 і 2), ПК 4 (Нейзац мог. 103, двоє похованих та мог. 208, п. 1 і 2), ЖК 6 (Дружне мог. 73, південний підбій, п. D; Нейзац мог. 208, п. 2), СК 10 (Дружне склеп 66, п. B; Нейзац мог. 103, двоє похованих), БілК 4 (Нейзац мог. 156 і мог. 208, п. 2), СК 4 (Нейзац мог. 103, двоє похованих, і мог. 156), БлакК 2 (Дружне мог. 24, склеп 58, п. C, мог. 67, південний підбій, п. 3, нижній ярус; Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1 і 2, мог. 103, двоє похованих), ЧорК 6 (Дружне мог. 24; Мічурінське склеп 1, п. 1), ПК 8 (Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац мог. 156), СК 6 (Дружне склеп 18, п. B, мог. 67,

південний підбій, п. 3, нижній ярус, мог. 67, північний підбій, п. 2, мог. 73, південний підбій, п. D, склеп 78, п. D, склеп 84, п. D), СК 11 (Дружне склеп 58, п. C, склеп 66, п. B).

Тип ЧорК 1 походить з двох поховань з Нижнього Подоння — Абганерово II к. 13, п. 1 і Височино V к. 2, п. 2.

МІЖРЕГІОНАЛЬНІ ТИПИ НАМИСТИН

З-поміж інформативних типів 39 становлять міжрегіональні — такі, що знайдені у двох і більше похованнях з двох чи більше регіонів ареалу пізньосарматської культури (табл. 4). Їх також було датовано згідно з хронологією поховань (табл. 3).

На всій території — в угорському та румунському Банаті, Дністровсько-Прутському міжріччі, Буджаку, Криму і на Нижньому Дону зустрінуто тип ЧерК 4 у 13 похованнях: Бокани п. 6; Височино V к. 2, п. 2; Дивізія к. 2, п. 1; Дружне склеп 58, п. C, склеп 66, п. B, мог. 67, південний підбій, п. 3, нижній ярус; Мако-Папхат I п. 14; Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1 і п. 2; Новоолександрівка I к. 20, п. 1; Трушень п. 1; Хунедоара Тімішане п. 17.

На території угорського та румунського Банату, Дністровсько-Прутського міжріччя та Криму відомо 12 поховань, де були намистини типу ЗК 2: Бокани п. 5, 6 і 9; Дружне мог. 67, південний підбій, п. 3, нижній ярус; Дудештій Веки п. 2; Мако-Папхат I п. 2 і 14; Нейзац склеп 17, п. 1 і 2, мог. 103, двоє похованих, мог. 156; Пашкани п. 1. У цих же регіонах виявлено п'ять поховань, що містили тип СК 5: Бокани п. 17;

Таблиця 2. Локальні типи намистин

Тип	Регіон знахідок	Кількість комплексів	Датування, ст.
СК 7 ЗК 4 БлакК 8	Дністровсько-Прутське міжріччя	2	II — перша половина III Друга половина II—III
Б 4 БілК 7 ЧерК 5 ПК 4 ЖК 6 СК 10 БілК 4 СК 4 БлакК 2 ЧорК 6 ПК 8 СК 6 СК 11	Крим	3 2	Друга половина II — перша половина III Друга половина II — перша половина III і IV Друга половина II — початок IV
ЧорК 1	Нижній Дон	7 2 6 2	Друга половина II—IV III III — початок IV Друга чверть III—IV IV Кінець II—IV

Таблиця 3. Абсолютне датування поховань, залучених до дослідження

Назва пам'ятки	Датування, ст.			
	II	III	IV	V
Бокани п. 5	■			
Пашкани п. 1	■			
Бокани п. 6	■	■		
Бокани п. 17	■	■		
Нагавський II к. 11, п. 1		■		
Нейзац склеп 17, п. 1		■		
Нейзац склеп 17, п. 2		■		
Нейзац м. 103 (двоє похованих)		■		
Нейзац мог. 208, п. 1		■		
Нейзац мог. 208, п. 2		■		
Новоолександрівка I к. 20, п. 1		■		
Трушень п. 1		■		
Бокани п. 9	■	■		
Бокани п. 10	■	■		
Чотири брати к. 3, п. 7	■	■		
Височино V к. 2, п. 2	■	■		
Мічурінське склеп 1, п. 1		■		
Мако-Пап-хат I п. 2		■		
Мако-Пап-хат I п. 14		■		
Хунедоара Тімішане п. 17		■		
Джармата II п. 26		■	■	
Дружне мог. 67, Пн підбій, п. 3		■	■	
Дивізія к. 2, п. 1		■	■	
Дружне мог. 67, Пн підбій, п. 2		■	■	
Нейзац мог. 156		■	■	
Дружне мог. 24		■	■	
Абганерово II к. 13, п. 1		■	■	
Дружне склеп 21, п. Е		■	■	
Дружне склеп 18, п. В		■	■	
Дружне склеп 58, п. С		■	■	
Дружне склеп 66, п. А		■	■	
Дружне склеп 66, п. В		■	■	
Дружне мог. 73, Пн підбій, п. В		■	■	
Дружне мог. 73, Пд підбій, п. D		■	■	
Дружне склеп 78, п. D		■	■	
Дружне склеп 84, п. А		■	■	
Дружне склеп 84, п. D		■	■	
Дудештій Веки п. 2			■	■

Джармата II п. 26; Дудештій Веки п. 2; Мако-Пап-хат I п. 2; Нейзац склеп 17, п. 1.

В угорському та румунському Банаті, Дністровсько-Прутському міжріччі, Криму та Нижньому Подонні 10 поховань містили тип ПК 1: Абганерово II к. 13, п. 1; Бокани п. 5; Джармата II п. 26; Мако-Пап-хат I п. 2; Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац мог. 103, двоє похованих, мог. 208, п. 1 і 2; Новоолександрівка I к. 20, п. 1; Пашкани п. 1.

На території угорського та румунського Банату, а також Криму відомо вісім поховань з намистинами типу БілК 1: Дружне мог. 67, південний підбій, п. 3, нижній ярус; Дудештій Веки п. 2;

Мако-Пап-хат I п. 2 і 14; Нейзац склеп 17, п. 1, мог. 103, двоє похованих, мог. 156, мог. 208, п. 2.

У цих же регіонах і на Нижньому Дону у дев'яти похованнях були намистини БілК 6: Абганерово II к. 13, п. 1; Дружне мог. 67, південний підбій, п. 3, нижній ярус; Дудештій Веки п. 2; Мако-Пап-хат I п. 14; Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1 і п. 2, мог. 208, п. 1 і п. 2. Натомість тип СК 2 зафіксовано у 15 похованнях: Дружне склеп 18, п. В, склеп 58, п. С, склеп 66, п. А і п. В, мог. 67, південний підбій, п. 3, нижній ярус, мог. 73, північний підбій, п. В, мог. 73, північний підбій, п. D, склеп 78, п. D, склеп 84, п. D; Дудештій Веки п. 2; Мако-Пап-

Таблиця 4. Міжрегіональні типи намистин

Тип	Регіон знахідок	Кількість комплексів	Датування, ст.
ЧерК 4	Угорський Банат, румунський Банат, Дністровсько-Прутське міжріччя, Буджак, Крим, Нижній Дон	13	II—IV
ЗК 2	Угорський Банат, румунський Банат, Дністровсько-Прутське міжріччя, Крим	12	II — початок IV, друга половина IV — початок V
СК 5		5	II — початок V
ПК 1	Угорський Банат, румунський Банат, Дністровсько-Прутське міжріччя, Крим, Нижній Дон	10	II—IV
Білк 1	Угорський Банат, румунський Банат, Крим	8	Друга половина II — початок V
Білк 6	Угорський Банат, румунський Банат, Крим, Нижній Дон	9	
СК 2		15	
Білк 3	Угорський Банат, Дністровсько-Прутське міжріччя	3	Друга половина II—III
ЧорК 2	Угорський Банат, Дністровсько-Прутське міжріччя, Буджак, Крим	6	II—III
СК 8		6	Друга половина II—IV
ЗК 10	Угорський Банат, Дністровсько-Прутське міжріччя, Крим	6	Друга половина II — початок IV
ЧерК 1	Угорський Банат, Дністровсько-Прутське міжріччя, Крим, Нижній Дон	7	II—III
ЧерК 9		8	
ЗК 8	Угорський Банат, Крим	4	Друга половина II—IV
ПК 12	Угорський Банат, Крим, Нижній Дон	5	
ЧерК 3	Румунський Банат, Дністровсько-Прутське міжріччя	3	Друга половина II—III
ЧерК 6	Румунський Банат, Крим	5	
СК 9		2	Друга половина II—IV
ЧерК 7	Румунський Банат, Нижній Дон		Кінець II—III
БлакК 3	Дністровсько-Прутське міжріччя, Буджак		Друга половина II — 270-ті рр.
ФК 1			
ФК 3	Дністровсько-Прутське міжріччя, Буджак, Крим	4	II — 270-ті рр.
ЗК 3		3	Друга половина II — 270-ті рр.
ПК 15	Дністровсько-Прутське міжріччя, Крим	2	II — перша половина III
ЗК 11		4	II—III
БлакК 4			
ЗК 5		2	II—IV
ФК 4		3	
ФК 2		4	Друга половина II—III
ПК 2			Друга половина II—IV
ЧорК 3	Дністровсько-Прутське міжріччя, Крим, Нижній Дон	4	II—IV
БлакК 5		7	
ЖК 1		6	
ПК 9		7	
БлакК 6	Буджак, Крим	3	Друга половина II — 270-ті рр.
ЗК 1	Крим, Нижній Дон	2	Друга половина II—IV
Б 1		6	
ПК 14		3	Кінець II—IV н. е.
ПК 13		4	

хат I, п. 2 і 14; Нейзац мог. 103, двоє похованих, мог. 208, п. 2; Новоолександрівка I к. 20, п. 1.

На території угорського Банату і Дністровсько-Прутського міжріччя відомо три поховання, де з-поміж намистин були типу БілК 3: Мако-Пап-хат I п. 2 і 14; Трушень п. 1.

Територію угорського Банату, Дністровсько-Прутського міжріччя, Буджаку і Криму поєднують шість поховань з намистинами типу ЧорК 2 (Бокани п. 6; Дивізія к. 2, п. 1; Дружне мог. 24; Мако-Пап-хат I п. 2; Нейзац склеп 17, п. 1, мог. 103, двоє похованих), а також шість поховань, що містили тип СК 8 (Дивізія к. 2, п. 1; Дружне склеп 58, п. С, мог. 73, південний підбій, п. D, склеп 84, п. А; Мако-Пап-хат I п. 14; Трушень п. 1).

В угорському Банаті, Дністровсько-Прутському міжріччі й Криму відомо шість поховань з типом ЗК 10: Бокани п. 9; Мако-Пап-хат I п. 14; Нейзац склеп 17, п. 1 і 2, мог. 103, двоє похованих, мог. 156.

На території угорського Банату, Дністровсько-Прутського міжріччя, Криму і Нижнього Дону є сім поховань, де серед намистин були типу ЧерК 1: Бокани п. 5, п. 6, п. 9; Мако-Пап-хат I п. 2 і 14; Нейзац мог. 208, п. 2; Новоолександрівка I к. 20, п. 1. Вісім поховань містили тип ЧерК 9: Бокани п. 5, п. 9, п. 10; Височино V к. 2, п. 2; Мако-Пап-хат I п. 14; Нейзац мог. 103, двоє похованих, мог. 208, п. 2; Новоолександрівка I к. 20, п. 1.

На території угорського Банату і Криму чотири поховання містили тип ЗК 8: Дружне мог. 73, північний підбій, п. В, склеп 78, п. D; Мако-Пап-хат I п. 2; Нейзац склеп 17, п. 1.

На території угорського Банату, Криму та Нижнього Дону є п'ять поховань, де з-поміж намистин були типу ПК 12: Дружне склеп 21, п. Е; Мако-Пап-хат I п. 2 і п. 14; Новоолександрівка I к. 20, п. 1; Чотири брати к. 3, п. 7.

Тип ЧерК 3 походить з трьох поховань (Бокани п. 9 і 10; Хунедоара Тімішане п. 17), локалізованих у румунському Банаті та Дністровсько-Прутському міжріччі.

Тип ЧерК 6 походить з п'яти поховань (Дружне мог. 67, південний підбій, п. 3, нижній ярус; Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1 і п. 2; Хунедоара Тімішане, п. 17), тип СК 9 — з двох (Джармата II п. 26; Нейзац склеп 17, п. 1), цебто з території румунського Банату і Криму.

У двох похованнях з румунського Банату і Нижнього Дону виявлено тип ЧерК 7 (Височино V к. 2, п. 2; Хунедоара Тімішане п. 17).

У Дністровсько-Прутському міжріччі та Буджаку відомо два поховання (Дивізія к. 2, п. 1; Трушень п. 1), де трапилися типи БлакК 3 і ФК 1.

На території Дністровсько-Прутського міжріччя, Буджаку та Криму є чотири поховання з намистинами типу ФК 3 (Бокани п. 5; Дивізія к. 2, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1; Трушень п. 1) і три поховання з типом ЗК 3 (Дивізія к. 2, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1; Трушень п. 1).

З території Дністровсько-Прутського міжріччя та Криму походять сім типів. У двох похованнях були типи ПК 15 (Бокани п. 5; Мічурінське склеп 1, п. 1) і ЗК 5 (Бокани п. 6; Дружне склеп 66, п. В), у трьох — ФК 4 (Бокани п. 6, п. 10; Дружне склеп 58, п. С), у чотирьох — ПК 2 (Дружне мог. 21, п. Е, мог. 24; Мічурінське склеп 1, п. 1; Трушень п. 1), ЗК 11 (Бокани п. 6; Дружне мог. 67, південний підбій, п. 3, нижній ярус; Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац мог. 208, п. 2). Трапилися типи БлакК 4 (Бокани п. 5, п. 6 і п. 9; Дружне мог. 24) і ФК 2 (Бокани п. 9 і п. 10; Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1).

У Дністровсько-Прутському міжріччі, Криму й Нижньому Подонні відомо чотири поховання, де були намистини типу ЧорК 3 (Абганеро II к. 13, п. 1; Бокани п. 5; Височино V к. 2, п. 2; Мічурінське склеп 1, п. 1). Шість поховань мали намистини типу ЖК 1 (Абганеро II к. 13, п. 1; Бокани п. 10; Дружне мог. 73, північний підбій, п. В і південний підбій, п. D; Нейзац мог. 208, п. 2; Пашкани п. 1). У семи похованнях були знайдені намистини типів БлакК 5 (Бокани п. 17; Височино V к. 2, п. 2; Дружне склеп 66, п. В, мог. 67, південний підбій, п. 3, нижній ярус; Нейзац, мог. 103, двоє похованих, мог. 208, п. 1 і 2) і ПК 9 (Абганеро II к. 13, п. 1; Бокани п. 6; Дружне склеп 21, п. Е, мог. 24, мог. 67, північний підбій, п. 2, склеп 84, п. D; Мічурінське склеп 1, п. 1).

У трьох похованнях у Буджаку й Криму знайдено тип БлакК 6: Дивізія к. 2, п. 1; Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1.

У Криму та на Нижньому Доні два поховання містили намистини типу ЗК 1 (Дружне склеп 21, п. Е; Нагавський II к. 11, п. 1), три — ПК 14 (Абганеро II к. 13, п. 1); Дружне склеп 84, п. D; Нейзац мог. 156), чотири — ПК 13 (Абганеро II к. 13, п. 1; Дружне склеп 84, п. D; Мічурінське склеп 1, п. 1; Чотири брати к. 3, п. 7), шість — Б 1 (Височино V к. 2, п. 2; Дружне склеп 18, п. В; Мічурінське склеп 1, п. 1; Нейзац склеп 17, п. 1 і п. 2, мог. 103, двоє похованих).

ВИСНОВКИ

Загальна таблиця локальних типів (табл. 2) демонструє, що переважна більшість їх (13 з 17 типів) пов'язується з Кримом. Імовірно, це можна пояснити певною географічною відокремленістю цього регіону. Проте не виключено, що це спричинено добіркою комплексів для дослідження, в якій переважають кримські поховання — 20 з 38.

Назагал локальними маркерами жіночих пізньосарматських поховань на території східноєвропейського степу є такі.

1. Для Дністровсько-Прутського міжріччя II — першої половини III ст. — сині намистини у формі плоского диска зі скла (СК 7), для другої половини II—III ст. — зелені скляні на-

мистини у формі плоского диска (ЗК 4), а також блакитні намистини у формі 14-гранника з прозорого скла (БлакК 8).

2. Для поховань Криму намічається хронологічно диференційована картина (табл. 2). Локальними ознаками для поховань другої половини II — першої половини III ст. є безбарвні подовжені горбкуваті скляні намистини з внутрішньою металевою прокладкою (Б 4), скляні намистини білого кольору призматичної форми (БілК 7), намистини червоного кольору у формі паралелепіпеда з глухого скла (ЧерК 5), бочкоподібні сплюснені помаранчевого кольору неправильної форми з бурштин (ПК 4).

Для другої половини II — першої половини III і IV ст. такими постають циліндричні жовті намистини, деякі екземпляри — у вигляді нерозчленованих ланцюжків з двох і більше намистин, матеріал — скло з внутрішньою металевою прокладкою (ЖК 6), а також сині скляні намистини у формі 14-гранника (СК 10).

У другій половині II — на початку IV ст. локальні риси позначають бочкоподібні поперечно здавлені білі намистини з вапняку і скла (БілК 4) і такі самі сині скляні намистини (СК 4), у другій половині II—IV ст. — кулясті поперечно здавлені блакитні намистини з різною пропорційною характеристикою, матеріал — прозоре і глухе скло, халцедон (БлакК 2).

У III ст. такими є чорні геширові ромбоподібні намистини (ЧорК 6), у III — на початку IV ст. — бурштинові короткоциліндричні помаранчеві намистини з виступаючими торцями (ПК 8), у другій чверті III—IV ст. — зрізано-біконічні намистини кольору з синього скла (СК 6), нарешті в IV ст. — видовжені скляні сині намистини спіралеподібної форми (СК 11).

3. Для поховань кінця II—IV ст. з Нижнього Дону локальною прикметою є чорний бісер (ЧорК 1).

Міжрегіональними маркерами поховань є типи, що хронологічно розподіляються так.

1. Для всіх регіонів, залучених до дослідження, упродовж II—IV ст.

прикметними є циліндричні намистини червоного кольору з різною пропорційною характеристикою, деякі екземпляри нерозчленовані (з 2 од.), матеріал — скло і корал (ЧерК 4).

2. Для поховань II — початку IV і другої половини IV — початку V ст. з території угорського та румунського Банату, Дністровсько-Прутського міжріччя і Криму маркерами є кулясті та поперечно стиснені намистини зеленого кольору з різними пропорційними характеристиками зі скла (ЗК 2), для II — початку V ст. — біконічні скляні намистини синього кольору (СК 5).

3. Для поховань II—IV ст. н. е. угорського та румунського Банату, Дністровсько-Прутського міжріччя, Криму та Нижнього Дону прикметними є кулясті й поперечно стиснені намистини помаранчевого кольору з різною пропорцій-

ною характеристикою, матеріал — бурштин, сердолік, скло (ПК 1).

Для поховань другої половини II — початку V ст. маркерами є такі типи.

4. Для угорського та румунського Банату, а також Криму — кулясті й поперечно стиснені намистини білого кольору з різною пропорційною характеристикою, матеріал — вапняк і скло (БілК 1);

5. Для угорського та румунського Банату, Криму та Нижнього Дону — циліндричні намистини білого кольору з різною пропорційною характеристикою з вапняку, скла, єгипетського фаянсу (БілК 6), а також кулясті й поперечно стиснені скляні намистини синього кольору (СК 2).

6. Для поховань другої половини II—III ст. на території угорського Банату і Дністровсько-Прутського міжріччя характерними є бочкоподібні намистини білого кольору з вапняку і скла (БілК 3).

7. Для угорського Банату, Дністровсько-Прутського міжріччя, Буджаку та Криму в II—III ст. — кулясті й поперечно стиснені намистини чорного кольору з різною пропорційною характеристикою з гагату і скла (ЧорК 2), у другій половині II—IV ст. — циліндричні намистини з різною пропорційною характеристикою синього кольору зі скла (СК 8).

8. Для угорського Банату, Дністровського-Прутського міжріччя, а також Криму в другій половині II — на початку IV ст. — призматичні намистини зеленого кольору зі скла (ЗК 10).

9. Для угорського Банату, Дністровсько-Прутського міжріччя, Криму та Нижнього Дону в II—III ст. — кулясті й поперечно стиснені намистини червоного кольору зі скла і гранату (ЧерК 1), а також просвердлені гілочки корала червоного кольору (ЧерК 9).

10. Для угорського Банату і Криму в другій половині II—IV ст. — циліндричні намистини зеленого кольору з різною пропорційною характеристикою зі скла (ЗК 8).

11. Для угорського Банату, Криму і Нижнього Дону в другій половині II—IV ст. — намистини помаранчевого кольору у формі 14-гранника з сердоліку (ПК 12).

12. Для румунського Банату і Дністровсько-Прутського міжріччя у другій половині II—III ст. — червоні намистини у формі плоского диска зі скла (ЧерК 3).

13. Для румунського Банату і Криму в другій половині II—III ст. — намистини червоного кольору призматичної форми з глухого скла (ЧерК 6), у другій половині II—IV ст. — призматичні скляні намистини синього кольору (СК 9).

14. Для румунського Банату і Нижнього Дону наприкінці II—III ст. — намистини червоного кольору у формі 14-гранника зі скла та сердоліку (ЧерК 7).

15. Для Дністровсько-Прутського міжріччя у другій половині II — 270-ті рр. — бочкоподібні намистини блакитного кольору з прозорого

скла (БлакК 3), а також намистини фіолетового кольору у формі лінзи з прозорого скла (ФК 1).

16. Для Дністровсько-Прутського міжріччя, Буджаку й Криму в II — 270-ті рр. — циліндричні намистини фіолетового кольору з прозорого скла (ФК 3), у другій половині II — 270-ті рр. — бочкоподібні намистини зеленого кольору зі скла (ЗК 3).

17. Для Дністровсько-Прутського міжріччя і Криму в II — першій половині III ст. — намистини помаранчевого кольору неправильної форми з бурштину (ПК 15); у II—III ст. — намистини зеленого кольору у формі 14-гранника зі скла (ЗК 11), кулясті намистини блакитного кольору з ребристою поверхнею з глухого скла і фаянсу (БлакК 4); у II—IV ст. — біконічні намистина зеленого кольору зі скла (ЗК 5) і фіолетові у формі 14-гранника з прозорого скла (ФК 4); у другій половині II—III ст. — намистини фіолетового кольору у вигляді плоского диска з прозорого скла (ФК 2); а в другій половині II—IV ст. — бочкоподібні намистини помаранчевого кольору зі скла й сердоліку (ПК 2).

18. Для Дністровсько-Прутського міжріччя, Криму і Нижнього Дону в II—IV ст. — циліндричні намистини чорного кольору з різною пропорційною характеристикою, матеріал — гагат (ЧорК 3) і короткоциліндричні блакитного кольору з прозорого, глухого скла та фаянсу (БлакК 5), кулясті намистини жовтого кольору, деякі екземпляри нерозчленовані (по 2 од. і більше), матеріал — прозоре і глухе скло, а також скло з внутрішньою металевую прокладкою (ЖК 1), циліндричні намистини помаранчевого кольору з різною пропорційною характеристикою з бурштину (ПК 9).

19. Для Буджаку й Криму в другій половині II — 270-ті рр. — блакитні намистини у формі плоского диска з прозорого скла (БлакК 6).

20. Для Криму та Нижнього Дону в другій половині II—IV ст. — бісер зеленого кольору (ЗК 1), кулясті безбарвні намистини з різною пропорційною характеристикою, деякі екземпляри нерозчленовані (по 2 од. і більше), матеріал — скло з внутрішньою металевую прокладкою (Б 1); наприкінці II—IV ст. — 8-подібні намистини помаранчевого кольору з бурштину (ПК 14), а також помаранчеві трикутної в перетині форми з бурштину й скла (ПК 13).

Додаток

ПІЗНЬОСАРМАТСЬКІ ПОХОВАННЯ З НАМИСТИНАМИ

Абганерово II к. 13, п. 1 (Дьяченко, Блохин, Шинкарь 1995, с. 101—104) — Жовтневий р-н, Волгоградська обл., РФ.

Бокани п. 5, п. 6, п. 9, п. 10, п. 17 (Федоров 1956, с. 49—65) — Фалештський р-н, Республіка Молдова.

Височино V к. 2, п. 2 (Беспальний, Лукьяшко 2008, с. 63—64) — Азовський р-н, Ростовська обл., РФ.

Джармата II п. 26 (Grumeza 2014, с. 196—198) — повіт Тіміш, Румунія.

Дивізія к. 2, п. 1 (Субботин, Дзиговский 1990, с. 2—4) — Татарбунарський р-н, Одеська обл., Україна.

Дружне склеп 18, п. В; склеп 21, п. Е; мог. 24; склеп 58, п. С; склеп 66, п. А і п. В; мог. 67, південний підбій, п. 3 (нижній ярус) і північний підбій, п. 2; мог. 73, північний підбій, п. В і південний підбій, п. D; склеп 78, п. D; склеп 84, п. А і п. D (Храпунов 2002, с. 18—22, 27—36) — Сімферопольський р-н, АРК, Україна.

Дудештій Вець п. 2 (Grumeza 2014, р. 178) — повіт Тіміш, Румунія.

Мако-Пап-хат I п. 2 і п. 14 (Gyöngyi 2012, р. 253—255, 258—259) — медье Чонград, Угорщина.

Мічуринське склеп 1, п. 1 (Мульд 2001) — Білогірський р-н, АРК, Україна.

Нагавський II к. 11, п. 1 (Мыськов, Сергацков 1994, с. 179—182) — Котельниківський р-н, Волгоградська обл., РФ.

Нейзац склеп 17, п. 1 і п. 2 (Храпунов, Мульд 2004); мог. 103 (двоє похованих); мог. 208, п. 1 і п. 2 (Храпунов 2007); мог. 156 (Храпунов 2003, с. 343—346) — Білогірський р-н, АРК, Україна.

Новоолександрівка I к. 20, п. 1 (Беспальний 1990, с. 217—220) — Азовський р-н, Ростовська обл., РФ.

Пашкани п. 1 (Гросу 1983, с. 31—35) — Криулянський р-н, Республіка Молдова.

Трушень п. 1 (Vornic, Tabuncic 2008) — муніципій Кишинев, Республіка Молдова.

Хунедоара Тімішане п. 17 (Grumeza 2014, р. 207—208) — повіт Арад, Румунія.

Чотири брати к. 3, п. 7 (Мошкова 1978) — Аксайський р-н, Ростовська обл., РФ.

ЛІТЕРАТУРА

Беспальний, Е. И. 1990. Погребения позднесарматского времени у г. Азова. *Советская археология*, 1, с. 213—223.

Беспальний, Е. И., Лукьяшко, С. И. 2008. *Древнее население междуречья Дона и Кааальника. Курганный могильник у с. Высочино*. Ростов-на-Дону: ЮНЦ РАН.

Гросу, В. И. 1983. Новые сарматские памятники на территории Молдавии (дополнения к археологической карте МССР). *Археологические исследования в Молдавии в 1979—1980 гг.*, с. 28—53.

Дьяченко, А. Н., Блохин, В. Г., Шинкарь, О. А. 1995. Археологические исследования у с. Абганерово Октябрьского района Волгоградской области. В: Железчиков, Б. Ф. (ред.). *Археолого-этнографические исследования в Волгоградской области*. Волгоград: Перемена, с. 90—105.

Мыськов, Е. П., Сергацков, И. В. 1994. Позднесарматские комплексы на Нижнем Дону. *Российская археология*, 2, с. 179—190.

Мошкова, М. Г. 1978. Два позднесарматских погребения в группе «Четыре брата» на Нижнем Дону. В: Козенкова, В. И. (ред.). *Вопросы древней и средневековой археологии Восточной Европы*. Москва: Наука, с. 71—77.

Мульд, С. А. 2001. Позднесарматское погребение в Центральном Крыму. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*, VIII, с. 51—66.

Олійник, Г. О. 2017. Типологічні ряди скляних та кам'яних прикрас з жіночих пізньосарматських комплексів. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 49, с. 133—137.

Субботин, Л. В., Дзиговский, А. Н. 1990. *Сарматские древности Днестро-Дунайского междуречья. II: Курганные могильники Дивизийский и Белолесский*. Киев: Препринт.

Федоров, Г. Б. 1956. К вопросу о сарматской культуре в Молдавии. *Известия Молдавского филиала Академии наук СССР*, 4 (31), с. 49—65.

Храпунов, И. Н. 2002. *Могильник Дружное (III—IV вв. нашей эры)*. Люблин: UMCS.

Храпунов, И. Н. 2003. Новые данные о сармато-германских контактах в Крыму (по материалам раскопок могильника Нейзац). *Боспорские исследования*, III, с. 329—350.

Храпунов, И. Н. 2007. Две могилы с погребениями женщин из некрополя Нейзац. *Материалы по археологии, истории и этнографии Таврии*, XIII, с. 31—55.

Храпунов, И. Н., Мульд, С. А. 2004. Склепы с погребениями III в. н. э. из могильника Нейзац. *Боспорские исследования*, VII, с. 299—326.

Grumeza, L. 2014. *Sarmatian cemeteries from Banat (late 1st — early 5th centuries AD)*. Cluj-Napoca: Mega.

Gyöngyi, G. 2012. Szarmata temetxrészetek Maky környékéről (Csongrád megye). *Évkönyv és jelentés a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. évi feltárásairól*, p. 253—296.

Vornic, V., Tabuncic, S. 2008. Un mormbnt sarmatic descoperit la Truşeni (mun. Chişinău). *Revista arheologică*, IV: 2, p. 179—185.

REFERENCES

Bespalyy, E. I. 1990. Pogrebeniya pozdnesarmatskogo vremeni u g. Azova. *Sovetskaya arkheologiya*, 1, s. 213—223.

Bespalyy, E. I., Lukiasheko, S. I. 2008. *Drevneye naseleniye mezhdurechya Dona i Kagalnika. Kurgannyi mogilnik u s. Vysochino*. Rostov-na-Donu: YuNTs RAN.

Grosu, V. I. 1983. Novyye sarmatskiye pamyatniki na territorii Moldavii (dopolneniya k arkheologicheskoy karte MSSR). *Arkheologicheskiye issledovaniya v Moldavii v 1979—1980 gg.*, s. 28—53.

Diachenko, A. N., Blokhin, V. G., Shinkar, O. A. 1995. Arkheologicheskiye issledovaniya u s. Abganerovo Oktyabrskogo rayona Volgogradskoy oblasti. In: Zhelezchikov, B. F. (ed.). *Arkheologo-etnograficheskiye issledovaniya v Volgogradskoy oblasti*. Volgograd: Peremena, s. 90—105.

Myskov, E. P., Sergatskov, I. V. 1994. Pozdnesarmatskiye komplekсы na Nizhnem Donu. *Rossiyskaya arkheologiya*, 2, s. 179—190.

Moshkova, M. G. 1978. Dva pozdnesarmatskikh pogrebeniya v gruppe «Chetyre brata» na Nizhnem Donu. In: Kozenkova, V. I. (ed.). *Voprosy drevney i srednevekovoy arkheologii Vostochnoy Evropy*. Moskva: Nauka, s. 71—77.

Muld, S. A. 2001. Pozdnesarmatskoye pogrebeniye v Tsentralnom Krymu. *Materialy' po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii*, VIII, s. 51—66.

Oliinyk, H. O. 2017. Typolohichni riady sklianykh ta kam'ianykh prykras z zhinochykh piznosarmatskykh kompleksiv. *Naukovi pratsi istorychnoho fakultetu Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 49, s. 133—137.

Subbotin, L. V., Dzigovskiy, A. N. 1990. *Sarmatskiye drevnosti Dnestro-Dunayskogo mezhdurechya. II: Kurgannye mogilniki Divizyiskiy i Beloleskiy*. Kiev: Preprint.

Fedorov, G. B. 1956. K voprosu o sarmatskoy kulture v Moldavii. *Izvestiya Moldavskogo filiala Akademii nauk SSSR*, 4 (31), s. 49—65.

Khrapunov, I. N. 2002. *Mogilnik Druzhnoye (III—IV vv. nashey ery)*. Lyublin: UMCS.

Khrapunov, I. N. 2003. Novyye dannyye o sarmato-germanskiykh kontaktakh v Krymu (po materialam raskopok mogilnika Neyzats). *Bosporskiye issledovaniya*, III, s. 329—350.

Khrapunov, I. N. 2007. Dve mogily s pogrebeniyami zhen-shchin iz nekropolya Neyzats. *Materialy po arkheologii, istorii i etnografii Tavrii*, XIII, s. 31—55.

Khrapunov, I. N., Muld, S. A. 2004. Sklepy s pogrebeniyami III v. n. e. iz mogilnika Neyzats. *Bosporskiye issledovaniya*, VII, s. 299—326.

Grumeza, L. 2014. *Sarmatian cemeteries from Banat (late 1st — early 5th centuries ad)*. Cluj-Napoca: Mega.

Grumeza, L. 2014. *Sarmatian cemeteries from Banat (late 1st — early 5th centuries AD)*. Cluj-Napoca: Mega.

Gyöngyi, G. 2012. Szarmata temetxrészetek Maky környékéről (Csongrád megye). *Évkönyv és jelentés a Kulturális Örökségvédelmi Szakszolgálat 2009. évi feltárásairól*, p. 253—296.

Vornic, V., Tabuncic, S. 2008. Un mormbnt sarmatic descoperit la Truşeni (mun. Chişinău). *Revista arheologică*, IV: 2, p. 179—185.

H. O. Kyslenko

LOCAL AND INTERREGIONAL TYPES OF BEADS FROM LATE SARMATIAN FEMALE BURIALS IN THE STEPPE OF EASTERN EUROPE

The most numerous category of finds among the funeral utensils in the Late Sarmatian female burials are the beads. Despite the mass and standardization, their potential as the dependable markers of date and location is still not developed completely. So one of the promising directions is to identify the zones of geographical distribution of the types of beads, that is, the selection of local and interregional types.

The data base of the study consisted of 38 Late Sarmatian burials containing more than 7050 beads.

At the first stage, a series of types of beads were classified according to the informative degree. Thus 39 types (found only in one buried) were considered poor informative. Other 56 types are considered well informative, because they were found in two or more burials.

In the second stage, among 56 informative types, 17 local markers (those found in two or more graves from one geographic region) were identified. All assemblages were dated according the dates of burials where they have been discovered.

In the third stage, the remaining 39 informative types have been identified as interregional (those found in two or more graves from the territories of two or more regions of the studied range of distribution of the Late Sarmatian culture). They were also dated according the dates of burials. Thus, the result of the study is the selection of local and interregional markers of Late Sarmatian female burials from the territory of the steppe of Eastern Europe.

Keywords: Late Sarmatian culture, beads, types, female burials, markers.

Oдержано 18.12.2018

КИСЛЕНКО Ганна Олександрівна, молодший науковий співробітник, Інститут археології НАН України, пр-т Героїв Сталінграда, 12, Київ, 04210, Україна.

KYSLENKO Hanna O., Research Officer, Institute of Archaeology, the National Academy of Sciences of Ukraine, Prospekt Heroiv Stalinhrada, 12, Kyiv, 04210, Ukraine.

ORCID: orcid.org/0000-0001-7888-2216, e-mail: aniaoleinyk@gmail.com.